

[Sesotho]

Bukana ena e fumaneha ka dipuo tse ding hape. Ka kopo botsa motho eo o fumaneng bukana ena ho yena, kapa letsetsa 447-9593.

Na moradi wa hao o mokgutshwane ho feta bana ba bang ba dilemong tsa hae?
Na o ne a na le matsoho a matenya ha a hlaha?
Na o na le letlalo le lengata mahlakoreng a mabedi a molala?
Na o dilemo tse dipakeng tsa leshome le leshome le metso e robong, na o hlahile matswele morao ho nako kapa ha a na ona ho hang?
Na ha a ka a qadisa ho ba le matsatsi a bosadi kapa a ile a emisa?

Na o mokgutshwane haholo ho feta basadi ba bang?
Na o ile wa hloleha ho hlaha matswele kapa wa qadisa ho ba le matsatsi a bosadi ka nako e tshwanang le ya banana ba bang?
Na o ile wa hlaha matswele le ho qadisa ho ya matsasing a bosadi, empa wa emisa ho ya matsatsing a bosadi ha o ntse o le masadi e monyane dilemong?
Na o na le, kapa o bile le letlalo le lengata mahlakoreng a mabedi a molala wa hao?
Na o bile le bothata ba ho se ime ha o batla?

Haeba o arabile ka ee ho efe kapa efe dipotsong tsena wena, kapa moradi wa hao, e ka nna ya ba le na le bothata ba 'Turner Syndrome'. Leha e ka ba feela a mang a matshwao ana a teng, wena kapa moradi wa hao le ka nna la ba le 'Turner Syndrome'. Nka bukana ena o e ise sepetleleng sa heno kapa ho ngaka ya hao, mme o kope ho etswa teko bakeng sa bothata bona.

Ke hobaneng o hloka ho etswa teko?

Teko ena e bonolo. E etswa ka ho hulwa madi a fokolang feela, a tlang ho etswa diteko nakong ya dibeke tse tharo.

Haeba moradi wa hao a na le 'Turner Syndrome', ho bohlokwa hore o tsebe. Basadi ba jwalo ba phela nako e lekanang le ya batho ba bang kaofela. Ba ka phela bophelo bo tlwaelehileng ka ho phethahala.

Empa ba hloka ho hlalohjwa ka hloko ke ngaka e tsebang ka bothata bona. Sena ke ka lebaka la hobane banana le basadi bana ba ka ba kotsing ya mafu a itseng – ao kaofela a ka laolwang le ho alafuwa. Empa dingaka di hloka ho tseba hore di batlane le bothata bona.

Bo bakwa ke eng?

'Turner Syndrome' e bakwa ke kotsi e nyane feela ya tlhaho. Ngwanana a le mong hara ba 2 500 o tla ba le bothata bona.

Karolo ka nngwe ya mmele wa hao e ahilwe ka dimilione tsa disele tse nyane. Kahare ho sele ka nngwe ho na le dikromosome tsa rona. Dikromosome di theha moralo wa sebopeho sa motho e mong le e mong. Di etsa hore re tshwane ka ditsela tse ngata, empa hape di etsa hore kaofela re kgethehe ka bonngwe ba rona.

Hara dikromosome tsa rona ho na le dikromosome tsa bong (sex). Tsona di laola hore na re ba basadi kapa banna. Banna ba na le kromosome ya X le ya Y, ha basadi bona ba na le kromosome e le nngwe ya X le e nngwe hape ya X.

Banana ba nang le 'Turner Syndrome' ba hlaha ba na le kromosome e le nngwe feela ya X. Sena ha se bolele hore motho ya nang le 'Turner Syndrome' ke mosadi ya fokolang ho feta ba bang. Ke basadi ba tshwanang feela le mosadi e mong ofe kapa ofe.

Na ke molato wa hao?

Tjhee, ha se molato wa mang kapa mang. Ha se bothata bo fetiswang ke motswadi ofe kapa ofe. Ha ngwana a bopeha ho tswa leheng la mme le kopaneng le peo ya botona ho etsa 'foetus' ka popelong ya mme, disele tsa ngwana ya holang di fokotseha ka X e le nngwe, kapa karolo ya X. Ngwana eo o tswela pele ho hola ka disele tse nang le X e le nngwe feela.

Haeba disele di fokotsa X e le nngwe kamora hore ngwana a qale ho hola, ke tse ding feela tsa disele tsa hae tse tla ameha. Ka sebopeho sena ho thwe o na le motswako wa 'Turner Syndrome' mme a ka nna a se ke a ameha haholo jwalo ka banana ba nang le 'Turner Syndrome' e feletseng.

Bothata bona bo etsahala feela bananeng hobane batho bohle ba hloka ho ba le bonyane X e le nngwe hore ba phele. Haeba disele tsa moshanyana di fokotseha ka X e le nngwe, o tla sala ka Y feela. Ka hona o ne a tla shwa pele a hlaha.

Ho ba le Turner Syndrome ho bolela eng?

- Boholo ba basadi ba nang le 'Turner Syndrome' ba bakgutshwane ho feta basadi ba bang. Palohare ya botelele ba mosadi ya nang le 'Turner Syndrome' ke 143cm (4ft 8in). A ka ba mokgutshwane kapa a ba motelele ho feta mona, ho ipapisitswe le botelele ba batswadi ba hae. 'Hormone' ya kgolo e ka etsa hore basadi bana ba be batelele le ho feta, mme e ba fe botelele bo tlwaelehileng ba batho ba bang haeba e ba sebetsa hantle. Ena ke kalafo e theko e boima haholo mme ha e fanwe ke TS dipetleleng tsa diprofensi. Kopa ngaka ya hao ho o fetisetsa ho setsebi sa tsa kgolo 'endocrinologist' sepetleleng sa poraefete kapa sa mmuso, ho botsa ka tsa kalafo ena. Leha banana bana ba le banyane, ba ka phela le ho sebetsa ka katleho jwalo ka batho ba bang.
- Mekotla ya mahe (ovaries) ya bona, e hlahisang 'di-hormone' tse etsang hore ba kene dilemong tsa borwetsana, e atisa ho emisa ho sebetsa e sa le qalong ya bophelo ba bona. Ba ka fuwa 'di-hormone' tse nepahetseng hore ba hole jwalo ka basadi. Tsona di lokela ho fanwa feela ke ngaka e tsebang ka bothata bona. Boholo ba basadi ba nang le 'Turner Syndrome' ha ba kgone ho ba le bana. Ba lokela ho buisana le ngaka ya bona ka mekgwa e teng bakeng sa bona kapa ba kenele sehlopha sa tshehetso (sheba dintlha mabapi le ho ikopanya le bona).

- Banana le basadi ba nang le 'Turner Syndrome' ba ka ba le mathata a pelo, diphiyo le mathata a dipeipi tsa moroto. Hape ba ka ba le lefu la tswekere kapa ba ba le maemo a tlase a 'hormone' e thusang kgolo (thyroid). Kaofela mathata ana a ka alafuwa.
- Basadi ba bangata ba nang le 'Turner Syndrome' ba ba le bothata ba ho nona. Ba hloka ho buisana le dingaka tsa bona ka mekgwa e teng bakeng sa bona. Ba lokela ho ja dijo tse nang le bophelo bo botle le ho ikwetlisa kgafetsa.
- Basadi bana ba ba dihlong kapa ba se rate ho kopana le batho, hobane ba atisa ho nyatswa ka lebaka la sebopeho sa bona. Mathata a kgolo ya bona a ka etsa hore ba hloke thabo le ho ho tetebela kelellong. Bo ka baka mathata a boitshwaro dilemong tse dipakeng tsa leshome le leshome le metso e robong. Dintlha tsena di lokela ho buisanwa le ngaka ya bona kapa sehlopha sa tshehetso. Hape ba ka fetisetswa ho setsebi sa kelello (psychologist) kapa mosebeletsi wa boiketlo ba setjhaba (social worker).
- Banana bana ba na le bohlae bo lekaneng. Ba ka sebetsa hantle sekolong jwalo ka bana bafe kapa bafe ba bang. Empa bohola ba ba le mathata a ho ithuta. Sena se ka etsa hore ho be thata ho bona ho ngola ka makgethe kapa kapele jwalo ka bana ba bang. Ba ka ba le bothata ba ho tsepamisa maikutlo mosebetsing wa bona wa sekolo, mme ba fumana thuto ya dipalo e le thata. Ha se kaofela banana ba nang le 'Turner Syndrome' ba nang le mathata ana. Ba ka thuswa ka thuto e ntle le mekgwa e meng. Buisana ka tsena mmoho le ngaka ya hao, matitjhene le sehlopha sa tshehetso.

Sehlopha sa Boikopanyo sa 'Turner Syndrome' se etsa eng?

Re fana ka tlhahisoleseding le tshehetso bakeng sa banana le basadi ba nang le 'Turner Syndrome' mmoho le malapa a bona. Re leka ho phahamisa kutlwisiso le ho hlahisa masedinyana ho kopanya ditho tsa rona. Re teng ho fana ka dikeletso mabapi le bothata bona le ho eletsa batho ha ba hloka dikeletso. Mang kapa mang e ka ba setho.

Dintlha tsa Boikopanyo:

Founu/Fekse: 447 9593

imeile: josie@pixie.co.za

Dikeletso mabapi le tsa peo ya disele (Genetic counseling) di tla o thusa ho utlwisisa bothata bona. Di fumaneha mahala bakeng sa batho ba nang le 'di-medical aid'.

Ditleliniki di fumaneha Johannesburg Hospital, Baragwanath, Coronation Hospital le Donald Gordon Medical Centre. Ditokiso bakeng sa kopano di ka etswa le Zain ho 27-11-489 9224 kapa zain.jakoet@nhls.ac.za.

Ditleliniki di teng hape Bloemfontein (27-31-405 3047), Cape Town (27-21-406 6337 / 6297) le Durban (27-31-719 6556).